

4 (16), pp. 135-142, available at : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ucnavs_2010_4\(16\)__23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ucnavs_2010_4(16)__23) (access May 09, 2017).

УДК 343.132: 343.326

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ПРО КРИМІНАЛЬНО-КАРАНІ ПРОЯВИ ЕКСТРЕМІЗМУ

Бояров В.І., к.ю.н., доцент

*Академія адвокатури України, бул. Т. Шевченка, 27, м. Київ, Україна
boyarvi@mail.ru; boyarvi2017@gmail.com*

Досліджено питання використання слідством спеціальних знань під час розслідування екстремістської діяльності: залучення спеціалістів у процесі проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а також підготовка матеріалів, призначення та проведення судових експертиз. Розглянуто типові ситуації, коли слідчий отримує консультативну допомогу спеціалістів; наводиться перелік судових експертиз, які є традиційними для зазначеної категорії справ. Розглянуто деякі особливості проведення судово-медичної, судово-психологічної та лінгвістичної експертиз. Обґрунтовується теза про залежність ефективності розслідування справ про екстремізм від активного використання слідством спеціальних знань.

Ключові слова: екстремізм, досудове розслідування, судові експертизи.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЗНАНИЙ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ УГОЛОВНЫХ ДЕЛ ОБ УГОЛОВНО-НАКАЗУЕМЫХ ПРОЯВЛЕНИЯХ ЭКСТРЕМИЗМА

Бояров В.И.

*Академия адвокатуры Украины, бул. Т. Шевченко, 27, г. Киев, Украина
boyarvi@mail.ru; boyarvi2017@gmail.com*

Исследованы вопросы использования следствием специальных знаний при расследовании экстремистской деятельности: привлечение специалистов в процессе проведения отдельных следственных (розыскных) действий, а также подготовка материалов, назначение и проведение судебных экспертиз. Рассмотрены типичные ситуации, когда следователь получает консультативную помощь специалистов; приводится перечень традиционных для указанной категории дел судебных экспертиз. Рассмотрены некоторые особенности проведения судебно-медицинской, судебно-психологической, лингвистической экспертиз. Обосновывается тезис о том, что эффективность расследования дел об экстремизме во многом зависит от активного использования следствием специальных знаний.

Ключевые слова: экстремизм, досудебное расследование, судебные экспертизы.

THE USE OF SPECIAL KNOWLEDGE IN THE INVESTIGATION OF CRIMINAL CASES ABOUT THE CRIMINAL MANIFESTATIONS OF EXTREMISM

Boiarov V.I.

*Academy of Advocacy of Ukraine, Taras Shevchenko Blvd., 27, Kyiv, Ukraine
boyarvi@mail.ru ; boyarvi2017@gmail.com*

In the article, the author examines some questions of the use by the investigation of special knowledge at the investigation of extremist activity: either as a result of bringing in of specialists in the process of realization of some inquisitional (search) actions or at setting and realization of judicial examinations. In particular, at the examination of site of occurrence in the process of investigation of businesses about mass disturbances, interrogation, examination, and other judicial actions, where an investigator gets a consultative help from fire technology, medico legist, explosive engineering, commodity expert, psychologist et al in the situations of examination of place of fire, explosion, dwellings apartments, dead body, tattoos.

A list of traditional examinations that is conducted in the process of investigation criminal cases about the crimes of extremist orientation (medico-legal, underlining, dactyloscopic, investigative biological, and so on), and also group of judicial examinations that are “special” for the indicated category of businesses, is brought: political science, judicial-linguistic, religious, forensic psychiatric, and some other.

By the feature of medico-legal examination for so goes the world, at establishment of mechanism of infliction of bodily harms to the victim, there is impossibility of establishment of the presence of reasons for the actions of persons that accomplished murder or caused bodily harms; judicial experts can confirm only the presence of tracks of manipulations with a dead body.

In the process of judicial-psychological examination establishment of motivational sphere of suspected, the presence of different social options, bases of stereotype of his/her personality, is conducted; the presence of the external psychological affecting consciousness of suspected (including establishment of methods of the psychological affecting process of forming a reason of his/her behaviour and motivational sphere).

Some features of the use of special knowledge are examined in the process of realization of linguistic examinations, in the article, an object of the research are materials of live performances, placards, inscriptions, leaflets, print editions, video and film materials etc., and a subject-matter object is a semantic orientation of the indicated materials. Thus, expert researches are sent to the ground of answer for the questions of the investigator, in particular – whether the presented materials are not directed to excitation of hatred and enmity in regard to one or another group: racial, religious etc.

A thesis is grounded that efficiency of investigation of businesses about extremism is in a great deal constrained by the active use of special knowledge by the investigation.

Key words: extremism, pre-trial investigation, judicial examinations.

В останні роки у всьому світі відзначається значне зростання екстремістських проявів: від таких розповсюджених форм кримінального екстремізму, які мають вигляд збудження національної, расової, релігійної, соціальної ворожнечі та приниження людської гідності, до такого крайнього прояву екстремізму, яким є тероризм.

Ефективність боротьби з екстремізмом багато у чому залежить від наявності окремих криміналістичних методик розслідування певних форм екстремізму, де багато уваги приділяється використанню під час розслідування та судового розгляду спеціальних знань: або шляхом залучення до участі у проведенні слідчих (розшукових) дій спеціалістів, або під час підготовки відповідних матеріалів та проведення судових експертиз.

Специфіка застосування спеціальних знань у провадженнях про екстремістську діяльність пов'язана, як правило, з особливостями обставин, які підлягають доказуванню: про спосіб скоєння злочину (поширеними є насильницькі злочини), про мотив його вчинення та про психічний стан підозрюваних. При цьому йдеться про спеціальні знання у галузі судової медицини, лінгвістики, історії, релігії, політології, етнології, психології, психіатрії, авторознавства та ін.

В умовах нестабільності свідків та небажання потерпілих, які входять до «груп ризику», звертатись із заявою (повідомленням) про скоєний злочин, ефективність розслідування таких справ цілком залежить від рівня використання спеціальних знань, за допомогою яких встановлюються приховані властивості і взаємозв'язки предметів і явищ.

Теоретико-методологічним і практичним проблемам досудового розслідування у кримінальних провадженнях значну увагу приділено в роботах науковців-криміналістів та процесуалістів: Л.Є. Ароцкера, О.Я. Баєва, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, О.М. Васильєва, А.І. Вінберга, Г.Ф. Горського, В.І. Громова, А.В. Дулова, О.Н. Колесниченко, В.П. Колмакова, В.О. Коновалової, В.А. Колесника, В.Ю. Шепітька, М.П. Яблокова, І.І. Якімова та ін. Питання використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних проваджень розглянуті в роботах Т.В. Будько, О.І. Галяшиної, І.В. Гори, Н.І. Клименко, А.І. Комісарова, М.Л. Подкатіліної, Ю.П. Прадіда, О.Р. Ратінова та ін.

Окремі аспекти розслідування кримінальних проваджень про кримінально карані прояви екстремізму розглядали у своїх роботах вітчизняні науковці, зокрема І.М. Білоус, М.О. Ларкін, П.В. Шалдирван, а також науковці з інших країн: Є.В. Альохін, У.Н. Ахмедов,

А.М. Багмет, В.О. Давидов, Д.М. Єрьомін, В.С. Капиця, О.Н. Коршунова, О.В. Михеєв, І.В. Погодін, Д.Г. Скоріков, С.М. Степанов, Г.В. Сергеева, О.С. Шаталов та ін., де розглядалися й окремі особливості використання спеціальних знань.

Метою статті є розгляд деяких питань тактики використання спеціальних знань (як під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, так і під час підготовки матеріалів та проведення судових експертиз), що є типовими саме для проваджень про кримінально карані прояви екстремізму.

Для зазначених кримінальних проваджень найбільш поширеним є використання спеціальних знань шляхом залучення спеціалістів під час проведення огляду місця події. Залежно від об'єкту огляду під час, наприклад, такого прояву екстремістської діяльності, якими є масові заворушення, залучаються, зокрема, такі спеціалісти: судово-медичний експерт (огляд трупа на місці події), експерт-криміналіст (огляд зброї, слідів рук, предметів та ін.), спеціаліст пожежного нагляду (місце огляду пожежі або вибуху), вибухотехнік (місце вибуху, огляд вибухонебезпечних предметів, пошук їх фрагментів, проведення змивів із рук для виявлення слідів вибухової речовини та ін.), товарознавець (огляд квартири, яка піддана погрому) та ін.

Під час проведення інших слідчих (розшукових) дій можуть залучатися психологи (допит, наприклад, неповнолітніх), релігієзнавці (огляд літератури, текстів, предметів релігійного культу, вилучених під час обшуків) та інші спеціалісти.

Експертизи, що призначаються у кримінальних провадженнях про екстремістську діяльність, умовно можна поділити на дві групи: загальні та спеціальні. До першої зазвичай включають традиційний «набір» експертних досліджень, які є типовими для розслідування проваджень про злочини проти особи: судово-медичні, біологічні, трасологічні, дактилоскопічні, судово-психіатричні, почеркознавчі, релігієзнавчі та деякі інші; до другої групи – політологічні, судово-лінгвістичні, психо-лінгвістичні, судово-психологічні та деякі інші соціогуманітарні, зокрема комплексні, експертизи, які спрямовані на визначення сутності ідеологічного складника і мотивації дій підозрюваних у скоєнні злочинів [1, с. 23-24; 2, с. 24-25].

Можна визначити, що на початковому етапі, коли невідомі мотиви злочинних дій (вони не є очевидними), які є предметом розслідування, призначається традиційний «набір» судових експертиз, а у подальшому, коли на основі даних, отриманих слідчими, висувається версія про екстремістський характер події, тоді вже особливого значення набувають експертні дослідження, за допомогою яких доводиться мотивація дій підозрюваних. На наступному етапі розслідування справ зазначеної категорії після затримання підозрюваних, проведення обшуків та деяких інших слідчих (розшукових) дій, отримання інформації від оперативних підрозділів постає питання щодо доказування відповідної мотивації у діях учасників злочинних подій. Саме підозрювані і предмети, які їм належать, є основними носіями інформації про мотивацію злочинної поведінки.

Зрозуміло, що судово-медичний експерт, який встановлює причини смерті або тяжкість тілесних ушкоджень, не вправі у висновках стверджувати про наявність якихось мотивів у діях особи, яка вчинила насильницькі дії. Зокрема, щодо їх ритуального характеру, оскільки такий висновок не ґрунтується на медичних знаннях. Відомим прикладом є «справа Бейліса» (Київ, 1911 р.), коли експерти безпідставно зробили висновок, що потерпілому заподіяні такі ушкодження, з яких «можна найзручніше збирати кров, якщо вона з тіла Ющинського справді збиралась...» [3, с. 109].

У Ярославлі (РФ) неповнолітні адепти секти сатаністів у червні 2008 р. під час ритуалу посвячення до культу вбили кинджалами чотирьох неповнолітніх осіб. З убитих зняли скальпи, вирізали серце, молочну залозу, тіла розчленували. При цьому, як пояснили обвинувачені, кров убитих була використана для умивання адептів під час посвячення. На початковому етапі розслідування судово-медичні експерти підтвердили лише факт заподіяння тілесних ушкоджень, спричинення смерті та наявність слідів деяких маніпуляцій

із трупами вбитих. Тоді ж керівник місцевого ант сектантського центру на підставі даних про обставини заподіяння смерті заявив, що «характер убивства суперечить сатанинським канонам» (він, зокрема, обґрунтовував свій погляд на подію тим, що ритуал жертвоприношення «церкви Сатани» вимагає наявності спеціального круга, жертву вбивають на спеціальному вівтарі, яких на місці події та поряд із ним виявлено не було) [4].

Використовуючи спеціальні знання, слідчий може отримати інформацію про причетність особи до екстремістського формування. Це, зокрема, можливо у разі виявлення на тілі особи під час освідування тематичних татуювань. Так, у справі про серію вибухів, які були вчинені у 2010-2011 рр. у м. Нефтеюганськ (РФ) у підозрюваних Т. і Ш. на тілі були знайдені тематичні татуювання у вигляді цифрової комбінації «14/88». За висновками спеціаліста, ця комбінація у скінхедів представляє собою символічно зашифроване послання-лозунг із 14 слів («Ми повинні захистити саме існування нашого народу і майбутнє для білих дітей»), яке належить Д. Лейну, американському прихильнику ідей білого націоналізму. Друга цифра символізує твердження Гітлера із ч. 1 гл. 8 «Моя боротьба» із 88 слів. Це число також є закодованим привітанням «Hail Hitler!», оскільки буква «H» міститься на восьмому місці у латинському алфавіті [5; 6, с. 174-177].

Далі завдяки висновкам судово-психологічної експертизи проводиться встановлення мотиваційної сфери підозрюваного, наявності різного роду соціальних установок, основи стереотипу особистості та ін. Усе це надає можливість для встановлення мотивів злочинної поведінки, причин виникнення почуття ненависті або ворожнечі (наприклад, негативне ставлення до представників якоїсь соціальної групи, субкультури, національності та ін.), делінквентної поведінки учасників події, а також встановлення детермінант, які суттєво вплинули на мотивацію і поведінку підозрюваного і потерпілих під час подій, які є предметом розслідування, а також на поведінку потерпілих у конкретних ситуаціях (встановлення специфіки мотиваційно-фонові сфери національної психіки підозрюваного або потерпілого) [7, с. 8-9].

Одночасно може бути вирішено питання і щодо наявності зовнішнього впливу на свідомість підозрюваного (виявлення способів і засобів психологічного впливу на процес формування мотиву поведінки і мотиваційної сфери особи підозрюваного загалом). Зокрема, щодо існування даних медичного характеру про здатність підозрюваного до застосування яких-небудь методів психічного впливу на людину (наприклад, у справах про масові заворушення, діяльність деструктивних культів, сект тощо).

Так, стосовно керівника «Великого Білого братства» Ю. Кривоногова судово-психіатрична експертна комісія дійшла висновку, що є дані про його вміння застосовувати прийоми навіювання у поєднанні з повчанням і залякуванням. Крім того, у нього є здібності у вигляді особистих рис, які сприяють безапеляційному, патетичному висловлюванню своїх тверджень і тим самим сприяють реалізації навіювання (такі прийоми кваліфікуються як авторитарний метод навіювання і психічна індукція). При цьому експерти підкреслюють, що колективна схильність до психічного впливу Ю. Кривоногова можлива лише за наявності в суспільстві кола осіб із підвищеною готовністю до сприйняття містичних навіювань. Експерти дійшли висновку, що у справі є дані про вміння М. Кривоногової психологічно впливати на інших осіб та про особистісні властивості, які сприяють такого роду впливу. Ці методи впливу можуть бути розцінені як методи навіювання у формі театралізованої вистави, що є дієвими за умови підвищеної готовності слухачів до сприйняття містичного навіювання [8, с. 24, 79].

Також велике значення має судова психолінгвістична експертиза, у процесі проведення якої експерти досліджують отримані слідством мовні продукти, які відображені в письмовому тексті, – переважно тексти книг, написи або висловлювання, які зафіксовані на матеріальних носіях, на предмет отримання відповіді на запитання: чи є у змісті текстів представлених матеріалів явна або прихована пропаганда релігійної, національної ненависті або екстремізму [9, с. 130].

У разі наявності інформації та матеріалів, вилучених під час огляду, обшуку та інших слідчих (розшукових) дій (кіно-, відеоматеріалів про публічні заклики, відповідні тексти та ін.), їх дослідження із метою визначення змістовної спрямованості здійснюється у формі психолінгвістичної експертизи, що є важливим фактором для визначення, зокрема, мотивації дій осіб, які вчинили злочин. Запропоновано класифікацію екстремістських матеріалів за формою подачі інформації на такі групи: тексти, звукові повідомлення, статичні зображення, відеофільми, комбіновані об'єкти [10, с. 20].

Виокремлюють три умовних підходи до аналізу змістовної спрямованості таких матеріалів: 1) лінгвістичний – його об'єктом є мова повідомлення, мовні засоби, які використовуються автором для формування певної змістовної спрямованості повідомлення; 2) психолінгвістичний, коли проводиться аналіз особливостей мови автора; 3) соціально-психологічний, що спрямований на вивчення комунікації між автором і аудиторією (шляхом, наприклад, повідомлення засобів масової інформації) як елемента людського спілкування у структурі масових комунікаційних процесів [6, с. 172; 10, с. 21].

Об'єктом такого експертного дослідження є повідомлення засобів масової інформації, матеріали публічних виступів, анонімні листи, плакати, написи та ін., а предметом – смислова спрямованість цього матеріалу, оскільки експерту необхідно визначити й обґрунтувати, чи спрямовано такий матеріал на розпалювання ворожнечі стосовно тієї чи іншої групи (расової, релігійної та ін.). Експертизи проводяться спеціалістами-психолінгвістами, філологами та соціальними психологами, які спеціалізуються на дослідженні засобів масової інформації [11, с. 46].

До традиційних запитань, які ставляться перед експертами, можна, зокрема, віднести такі: чи міститься у представленому матеріалі інформація, яка збуджує до дій проти якоїсь раси, нації, релігії, соціальної групи або окремих осіб як її представників; чи використано в матеріалі спеціальні мовні або інші засоби для цілеспрямованої передачі ганебних характеристик, негативних емоційних оцінок або установок і спонукань до дій проти якоїсь раси, нації, релігії, соціальної групи або окремих осіб як їх представників; чи містять використані в матеріалі мовленнєві (зображальні) засоби принизливі характеристики, негативні емоційні оцінки й установки щодо якоїсь раси, нації, соціальної групи, релігії або окремих осіб як її представників?

Поширеним є також дослідження відеофайлів, де, зокрема, перед експертами ставляться такі запитання: чи містяться у сюжетах відеофайлів, представлених на експертизу, заклики, спрямовані на збудження національної, расової, релігійної ворожнечі, приниження національної гідності, а також пропаганда виключності або неповноцінності громадян за ознаками їх належності до певної релігії, національності або раси; якщо так, то у чому саме це виражено?

Під час розслідування проявів екстремізму, де використовуються комп'ютерні мережі, типовими є такі експертизи: авторознавча (коли є необхідність у застосуванні спеціальних знань у галузі філології для встановлення авторства тексту шляхом дослідження письмового мовлення, відображеного на певних матеріальних носіях), лінгвістична (для встановлення конкретних фактів або обставин) та комп'ютерно-технічна (для дослідження процесів експлуатації апаратних засобів комп'ютерної системи, завдань, пов'язаних із дослідженням програмного забезпечення роботи комп'ютера, функціонального призначення комп'ютерних засобів, які реалізують інформаційно-мережеві технології) [12, с. 23-24].

Наведений перелік експертних досліджень, які проводяться під час розслідування екстремістської діяльності, не є вичерпним, оскільки зазначені злочинні діяння потребують широкого застосування спеціальних знань в інших галузях (це можуть бути злочини терористичного спрямування, сепаратизм та інші крайні прояви екстремізму). Але при цьому запропонований перелік досліджень охоплює досить велику групу злочинів, де використання

спеціальних знань під час розслідування є ефективним засобом для встановлення обставин скоєння злочину та викриття винних осіб.

В умовах нестабільності свідків та небажання потерпілих (які входять до «групи ризику») звертатись із заявою або повідомленням про скоєний стосовно них злочин, який є проявом екстремістської діяльності, ефективність розслідування кримінально караних проявів екстремізму залежить від активного використання слідством спеціальних знань під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій та призначення комплексу судових експертиз, спрямованих на встановлення обставин скоєння злочину, ознак, які свідчать про мотивацію підозрюваних та викриття винних у вчиненні злочину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахмедов У.Н. Доказывание мотива национальной или расовой ненависти или вражды по делам о преступлениях против жизни и здоровья : автореф. дисс. на соиск. науч. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза ; оперативно-розыскная деятельность» / У.Н. Ахмедов. – Воронеж, 2008. – 26 с.
2. Скориков Д.Г. Расследование преступлений экстремистской направленности : автореф. дисс. на соиск. науч. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 «Криминалистика ; судебно-экспертная деятельность ; оперативно-розыскная деятельность» / Д.Г. Скориков. – Волгоград, 2014. – 33 с.
3. Тагер А.С. Царская Россия и дело Бейлиса. Исследования по неопубликованным данным и архивным документам / А.С. Тагер. – М. : Наука, 1933. – 308 с.
4. Ритуальное убийство в Ярославле [Электронный ресурс]. – Режим доступа : ru.wikipedia.org/wiki.
5. Иванов Э.А. Об опыте раскрытия серии преступлений экстремистского характера / Э.А. Иванов // Вестник Академии Следственного комитета Российской Федерации. – 2014. – № 2. – С. 99-101.
6. Еремин Д.Н. Методика расследования преступлений, связанных с политическим экстремизмом : на материалах Северо-Кавказского региона : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 «Криминалистика ; судебно-экспертная деятельность ; оперативно-розыскная деятельность» / Д.Н. Еремин. – Калининград, 2015. – 231 с.
7. Алексеева К.С. Использование специальных этнологических знаний при производстве по уголовным делам : автореф. дисс. на соиск. науч. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза ; оперативно-розыскная деятельность» / К.С. Алексеева. – Саратов, 2007. – 21 с.
8. Архів Апеляційного суду м. Києва за 1996 р. Справа № 2296. – Т. 14. – А.с. 5-30 ; 43-81.
9. Ратинов А.Р. Ответственность за разжигание вражды и ненависти : психолого-правовая характеристика / А.Р. Ратинов, М.В. Кроз, Н.А. Ратинова ; под ред. А.Р. Ратинова. – М. : Юрлитинформ, 2005. – 256 с.
10. Подкатилина М.Л. Судебная лингвистическая экспертиза экстремистских материалов : теоретические и методические аспекты : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 «Криминалистика ; судебно-экспертная деятельность ; оперативно-розыскная деятельность» / М.Л. Подкатилина. – М., 2012. – 23 с.
11. Гора І.В. Проблеми використання спеціальних лінгвістичних знань в судочинстві України / І.В. Гора. // Кримінальне провадження : новації процесуальної теорії та криміналістичної практики : матер. Міжнар. наук.-практ. конфер. (18-19 квіт. 2013 р., м. Сімферополь – Алушта) / Таврійський нац. ун-т імені В.І. Вернадського. – Сімферополь : ДІАЙПІ. 2013. – С. 45-46.

12. Давыдов В.О. Информационное обеспечение раскрытия и расследования преступлений экстремистской направленности, совершенных с использованием компьютерных сетей : автореф. дисс. на соиск. науч. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика ; оперативно-розыскная деятельность» / О.В. Давыдов. – Ростов-на-Дону, 2013. – 26 с.

REFERENCES

1. Akhmedov, U.N. (2008), “Proof of motive of national or racial hostility or hatred in cases on crimes against life and health”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.09, Voronezh, Russia.
2. Skorikov, D.H. (2014), “Investigation of extremist crimes” Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.12, Volgograd, Russia.
3. Taher, A.S. (1933), *Tsarskaya Rossiya i delo Beylisa. Issledovaniya po neopublikovannym dannym i arhivnym dokumentam* [Tsarist Russia and the Beilis case. Investigations on data on file and archival documents], Nauka, Moscow, Russia.
4. “Ritualistic killing in Yaroslavl”, available at : ru.wikipedia.org/wiki.
5. Ivanov, E.A. (2014), “On the experience of exposure of a series of extremist crimes”, *Vestnik Akademii Sledstvennogo komiteta Rossiyskoy Federatsii*, no. 2, pp. 99-101.
6. Eremin, D.N. (2015), “The methodology of investigation of crimes related to political extremism : on materials of the North Caucasus region”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.12, Kaliningrad, Russia.
7. Alekseeva, K.S. (2007), “The use of special ethnological knowledge in criminal proceeding”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.09, Saratov, Russia.
8. “Archive of the Kyiv Court of Appeal for the 1996 year” Case no. 2296, vol. 14, a.c. 5-30 ; 43-81.
9. Ratinov, A.R., Kroz, M.V. and Ratinova, N.A. (2005), *Otvetstvennost za razzhivanie vrazhdy i nenavisti : psikhologo-pravovaya kharakteristika* [Responsibility for inciting the flames of hostility and hatred : psychological and legal characteristics], Yurlitinform, Moscow, Russia.
10. Podkatilina, M.L. (2012), “Forensic linguistic examination of extremist materials : theoretical and methodological aspects”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.12, Moscow, Russia.
11. Hora, I.V. (2013), “Problems of the use of special linguistic knowledge in legal proceedings of Ukraine”, *Kriminalne provadzhennya : novatsiyi protsesualnoyi teorii ta kriminalistichnoyi praktyky : materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [Criminal proceeding : innovations of procedural theory and criminalistics practice : materials of the international research and practice conference], Simferopol-Alushta, Tavriyskyi national university of the name of V.I. Vernadskyi, April 18-19, 2013, pp. 45-46.
12. Davydov, V.O. (2013), “Information support for the exposure and investigation of extremist crimes committed using computer networks”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.09, Rostov-na-Donu, Russia.